

Naše varnostne sile v obrambni vlogi (1850-2010)

Pavle Čelik

1 Uvod

V strokovni publicistiki je precej pozornosti namenjeno notranji vlogi oboroženih sil v posameznih državah. To velja tako za preteklost kot za sedanjost. V sedanjosti so posebej zanimivi primeri take vloge v nedemokratskih državah. To vprašanje je postalo pereče še zlasti ob dogajanjih v arabskih državah, kjer so množični protesti v začetku leta 2011 odnesli diktatorja v Tuniziji in Egiptu, ki sta oba vladala s pomočjo vojske in policije (Medvešek, Revolucionarno leto 2011). V Libiji pa je vojska obračunavala z domačim upornim prebivalstvom še med letalskim posegom mednarodne skupnosti.

Bržkone je manj pozornosti deležno obratno vprašanje, to je vloga varnostnih sil na vojaškem, obrambnem področju. Do takih primerov je prihajalo skoraj povsod tam, kjer je bilo treba braniti državo pred zunanjo nevarnostjo. To je zakonito in legitimno ter v skladu s haško konvencijo iz let 1899 in 1907, ki med oborožene sile šteje tudi vse, ki jih tja uvrščajo predpisi posamezne države (Dogovor z dne 29. julija 1899 za mirno reševanje mednarodnih sporov, 1899 in 2007). Manj jasnosti je bilo in je še glede vloge policije med okupacijo države. To vprašanje so načeli predstavniki Sveta Evrope šele leta 1974 in pet let pozneje so sprejeli izjavo (Deklaracija o policiji), ki jo bom orisal ob koncu tega sestavka.

Določbe o morebitnem vključevanju varnostnih sil v obrambo dežele so praviloma vsebovali vsakokratni vojaški oziroma obrambni zakoni, redko pa tudi tisti predpisi, ki so urejali varnostne sile. Pri orožništvu je to izjema, saj je bilo sestavni del oborožene sile in so to določali tudi orožniški zakoni.

2 Orožništvo je bilo od ustanovitve naprej del oborožene sile

V obdobju avstrijske oblasti pri nas so bile varnostne sile sestavljene iz orožništva in državne policije ter drugih delov (finančna straža, občinska straža). Na kratko bom orisal klasični varnostni sili.

1) Prvi zakon o orožništvu iz leta 1850 je že na začetku določil, da je ta varnostna sila sestavni del armade, ob koncu pa je napovedal, da bo ravnanje orožništva med vojno pozneje urejeno s pravili (Začasna organska postava, 1850, člena 1 in

95). Drugi tak predpis je leta 1876 določil, da je orožništvo podrejeno ministru za deželno obrambo, ki pa se je bil dolžan dogovoriti z notranjim ministrom, če je šlo za pomembno varnostno odredbo. Če bi varnostna, policijska straža v statutarinem mestu potrebovala pomoč orožništva, se je o tem pristojno okrajno glavarstvo dogovorilo s pristojnim županstvom (Postava od 26. februarja 1876, člena 2 in 3). Konec leta 1894 je tretji, zadnji tovrstni zakon določil, da se med vojno lahko orožništvu poverijo posebne vojaške naloge, upoštevajoč njegov splošni namen. Taka določba je bila povsem nova in jasna. Zakon je ponovil odgovornost te sile ministru za deželno obrambo in njegovo dogovarjanje z notranjim ministrom, pri varnostno pomembnih zadevah pa tudi določbo o pomoči orožnikov mestni straži (Zakon z dne 25. decembra 1894, člena 1, 2 in 3).

Vsi kandidati za orožnike so morali odslužiti vojaški rok. To se pravi, da so imeli temeljno vojaško znanje, zato so ga v orožniških šolah vseh stopenj zgolj ohranjali ali nadgrajevali, odvisno od stopnje šole, ki sta bili dve: pripravniška in za komandirje postaj (postajevodje, šaržna šola). Častniki so končali ustrezno vojaško šolo (akademijo, kadetnico) ali so stražmojstri opravili častniški izpit. Vojaški del pouka v teh šolah je obsegal zlasti ekserciranje, streljanje, sabljanje, borjenje, jezdenje itd. (Čelik, 2005, str. 176–180 in 212–217).

Med prvo svetovno vojno je orožništvo opravljalo svoje dotedanje redne naloge in je bilo še številčno okrepljeno. Del je postal vojaško orožništvo, kjer so bili tudi rezervisti, in ta del je opravljal naloge zlasti v zaledju fronte ter zatiral dezerterstvo, vohunstvo itd. Novo nalogo je dobilo tudi postajno orožništvo, in sicer lov za tako imenovanim zelenim kadrom, kar je pomenilo vojne begunce, ki so zapustili enote ali se vanje po dopustu v domačem kraju niso več hoteli vrniti.

2) Predpisi, ki so urejali organiziranost in delovanje državne policijske straže, niso vsebovali določb o vlogi te straže med vojno. Spadala je pod notranje ministrstvo in je skrbela za red in varnost v določenih mestih. Ni pomenila pomembnejše vojaške moči. Tudi razne občinske straže so opravljale naloge v domačem kraju in niso pomenile večje vojaške sile. Vse te varnostne sile, tako orožništvo kot državne in občinske varnostne straže, so pri nas imele pomembno vlogo ob razpadu Avstro-Ogrske, ko se je čez naše ozemlje umikalo vojaštvo poražene dvojne monarhije (Čelik, 2001, str. 31).

3 Orožništvo je postalo specialni del stalne armade

Tudi v času jugoslovanske kraljevine so bili orožniki ter državna policija temeljni varnostni sili, obstajali pa so tudi drugi deli varnostnega aparata, na primer finančna straža, razne občinske straže itd.

1) Ko je leta 1919 izšel prvi predpis, ki je enotno uredil orožništvo v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, je to varnostno silo opredelil kot sestavino vojske stalnega sestava (Uredba o formaciji, 1919, člen 1). Malo dopolnjena in spremenjena uredba je leta 1922 izšla kot zakon o orožništvu; ta je med drugim določil, da je orožništvo podrejeno vojnemu in notranjemu ministru (Zakon o orožništvu, 1922, člen 2).

Tretji, zadnji tovrstni predpis je leta 1930 orožništvo opredelil kot pomožno vrsto vojske in njeno specialno enoto. Orožništvo je bilo podrejeno ministru za notranje zadeve in ministru za vojsko in mornarico. Če so tako narekemale potrebe, so morali orožnikom priti na pomoč pripadniki drugih varnostnih organov, na primer državna policijska straža, občinski stražniki, finančna straža, gozdni čuvaji, cestni nadzorniki; tedaj je to osebje ravnalo po orožniških predpisih. V primeru mobilizacije in vojne je moral notranji minister dati ministru za vojsko in mornarico potrebno število orožnikov. To je pomenilo, da bi ta del moštva opravljal naloge vojaške policije, zlasti v zaledju fronte oziroma vojnih spopadov. Kadar bi vojaška enota delovala skupaj z orožništvom, je poveljstvo prevzel po činu najvišji častnik (Zakon o žandarmeniji, 1930, členi 1, 3, 7, 8 in 18). Do razpada države je zakon doživel troje sprememb in dopolnitev, ki pa se niso nanašale na vlogo te službe med vojno.

Vsak orožnik je moral odslužiti vojaški rok, kjer je dobil osnovna vojaška znanja. Strokovni pouk je potekal v treh vrstah šol, in sicer v pripravniški in za vodje patrolj, ki sta bili v Ljubljani, ter v podčastniški, ki je bila v Sremski Kamenici. Vojaške vsebine so bile zlasti pri predmetih pehotno postrojivo pravilo, boj z nožem, opisi orožja s streljanjem in prava vojaške službe, podajali pa so jih glede na naravo šole. Častniki so končali vojaško akademijo in po opravljenem izpitu so lahko prešli k orožnikom (Čelik, 2001, str. 143–150).

Kraljevina Jugoslavija je leta 1939 oblikovala poveljstvo teritorialne zračne obrambe. Celotno ozemlje države je bilo razdeljeno na pet zračnih con, ki so razvile sistem zračnega opazovanja in javljanja (kratko imenovan *VOJ, vazdušno osmatranje i javljanje*). To nalogo je dobilo orožništvo. Njegove enote so organizirale vizualne opazovalnice, opazovalne postaje in obveščevalne centre (Vojna enciklopedija, 1975, str. 765–771).

V delu predvojnega arhivskega gradiva orožniške postaje Dolenjske Toplice, ki sem ga dobil zasebno, sem našel tudi pet vojaških knjižic za može in fante, ki so imeli razpored pri teritorialni zračni obrambi (*teritorijalna vazdušna odbrana, TVO*). Ko so bili vpoklicani k tem nalogam, jim je postaja plačala stroške za hrano. Ti so junija 1940 znašali 2.565 dinarjev, kar ni bilo prav malo. Postaja je za polnjenje petih slamaric za te može, ko so bili na tej nalogi in so spali v enoti, leta 1940 dobila nadomestilo 20 dinarjev.

Ob napadu na našo kraljevino so orožniki ponekod skupaj z vojsko branili domovino. Pri nas je bilo to zlasti na meji z Avstrijo. Ta del orožniške preteklosti ni raziskan in je nekako povsem pozabljen.

2) Predpisi, ki so urejali državno policijo, niso vsebovali določb o morebitni obrambni vlogi njenih pripadnikov. Spadali so pod notranje ministrstvo.

Ko je Kraljevina Jugoslavije doživela razpad in okupacijo, je Slovenijo razdelilo troje okupatorjev. Vsak od njih je k nam pripeljal svoje varnostne sile. Njim v pomoč so okupatorji začeli vabiti naše orožnike in stražnike, in oboji so morali sodelovati tudi v preganjanju odporiškega gibanja pri nas.

4 Predpisi o vojaški vlogi milice

Po spremembi oblasti je pri nas vlogo temeljne varnostne sile prevzela milica, poleg nje so delovali tudi kriminalisti ter delavci službe državne varnosti. Vsi so spadali v okvir organov za notranje zadeve ter so bili enotno vodeni. Orisal bom le obrambno vlogo milice.

V zakonih, ki so urejali področje milice, ni bilo bolj konkretnih tovrstnih določb o vojaški vlogi milice v vojni. Le prvi zvezni zakon, ki je urejal zgolj področje narodne milice, je konec leta 1946 določil, da je milica vojaško organizirana ter enotno uniformirana oborožena formacija (Zakon o narodni milici, 1946, člen 2). Poznejša dva temeljna zvezna predpisa nista več vsebovala določb o vojaški organiziranosti milice.

Tudi prvi slovenski zakon s tega področja, sprejet leta 1967, ni vseboval določb o vojaški vlogi milice v vojni. Drugi slovenski predpis je leta 1972 opredelil vlogo rezervne milice v mirnodobnih razmerah (Zakon o notranjih zadevah, 1972, členi 30–41). Tretji zakon je leta 1976 uzakonil narodno zaščito, ki je imela v neposredni vojni nevarnosti in vojni tudi določene naloge v okviru splošne ljudske obrambe (Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o notranjih zadevah, 1976, člen 24). Leta 1980 je zakon določil, da se organi za notranje zadeve v neposredni vojni nevarnosti, v vojni in iz-

rednih razmerah dopolnjujejo z vojaškimi obvezniki, ki so rezervni sestav teh organov (Zakon o notranjih zadevah, 1980, člen 60). Ta zakon je s sedmimi spremembami in dopolnitvami veljal do leta 1998, ko je bil uveljavljen Zakon o policiji. Ta je določil, da lahko slovenska policija sodeluje pri opravljanju policijskih ali drugih nevojaških nalog v tujini. Uvedel je nov pojem pomožni policist, ki se je precej skladal z dotedanjim izrazom rezervni miličnik oziroma policist (Zakon o policiji, 1998, členi 19 in 113–124).

Vojaško vlogo milice so določali sprva zvezni obrambni predpisi, nato pa tudi slovenski. Zvezni zakon o ljudski obrambi je leta 1974 določil, da je milica ob neposredni vojni nevarnosti in v vojnem stanju del teritorialne obrambe. Lahko se uporabi za izvrševanje nalog teritorialne obrambe. Hkrati je določal, da se teritorialna obramba v neposredni vojni nevarnosti in v vojni sme uporabiti za vzdrževanje javnega reda in miru (Zakon o ljudski obrambi, 1974, člen 19). Tak zvezni zakon je leta 1982 določil, da se sme med vojno milica uporabiti tudi za bojne naloge (Zakon o splošni ljudski obrambi, 1982, člen 104).

Leta 1971 je Slovenija dobila svoj prvi obrambni predpis. Tam je bilo določeno, da Izvršni svet Skupščine SRS določa splošna načela organizacije, sestava in vodenja milice v vojni ter odloča, v katerih izjemnih mirnodobnih primerih se lahko aktivirajo rezervne enote milice. Republiški sekretariat za notranje zadeve je opravljal organizacijske, mobilizacijske, materialne in druge priprave za vojne enote milice (Zakon o splošnem ljudskem odporu, 1971, člena 14 in 30).

Drugi slovenski obrambni predpis je leta 1976 določil, da v oborožene sile v vojni spadata tudi milica in narodna zaščita ter vsi drugi, ki sodelujejo v odporu zoper napadalca. Šlo je torej za podobno pojmovanje, kot sta ga določali obe haaški konvenciji. Predsedstvo SR Slovenije je bilo med drugim pristojno za odločanje o organiziranju in o nalogah vojnih enot milice. Republiški sekretariat za notranje zadeve SRS je imel med svojimi nalogami načrtovanje, organiziranje in pripravljanje milice za izvrševanje vojnih nalog v skladu z obrambnimi načrti družbenopolitičnih skupnosti. Občine so med drugim na svojem območju organizirale in vodile teritorialno obrambo, milico, narodno zaščito in civilno zaščito, ob napadu na državo pa organizirale in vodile splošni ljudski odpor (Zakon o ljudski obrambi, 1976, členi 5, 11, 34, 49 in 50).

Slovenski zakon o obrambi je leta 1982 določil, da se v neposredni vojni nevarnosti in v vojni enote milice lahko uporabijo za izvršitev določenih bojnih nalog oboroženih sil, če razmere to zahtevajo. O tem odloči organ, ki vodi splošni ljudski odpor (Zakon o SLO in DS, 1982, člen 127).

5 Vojaški rok v milici: prvič

Ob koncu narodnoosvobodilne vojne je bilo v Sloveniji blizu 15.000 članov narodne zaščite, ki je pod novo oblastjo prevzela naloge nekdanjega orožništva in policije. Že po mesecu dni je morala prevzeti ime narodna milica, in število pripadnikov se je do konca tega leta zmanjšalo na okoli 2000. Drugi so bili demobilizirani oziroma odpušteni. Slovensko vodstvo je računalo z možnostjo, da bi narodna zaščita (p)-ostala povsem slovenska obrambna sila, a do uresničitve te zamisli ni prišlo.

Delovno področje milice se je postopoma širilo in tako število njenih pripadnikov ni več ustrezalo. Leta 1948 je morala milica prevzeti nase še tako imenovane upravne notranje zadeve, od osebnih izkaznic do voznških dovoljenj. Tedaj so se začele uresničevati zakonske možnosti, da se v milici služi vojaški rok. Kdor se je odločil za to, je moral biti star več kot 18 let in se je moral obvezati, da bo po obveznih treh letih službovanja v milici ostal v tej službi še najmanj tri leta, torej skupno šest let (Zakon o NM, 1946, člen 38). Za to možnost se je v letih 1948 in 1949 v Sloveniji odločilo 2045 fantov. Zanje so organizirali tako imenovanečasne šole. Navodilo za te šole je izdelala glavna uprava narodne milice pri zveznem notranjem ministrstvu v Beogradu, enako tudi učni program in urnik. Prva taka šola je potekala v barakah nemških vojnih ujetnikov na Jesenicah od 27. aprila do 5. avgusta 1948. Vpisanih je bilo 600 učencev, med katerimi so za 11 odstotkov ugotovili, da niso zdravstveno primerni za miličniško službo, nekaj pa jih je odpadlo tudi zaradi slabih preverb. Drugi tak tečaj je v nekdanjih ženskih zaporih v Begunjah potekal od 23. avgusta do 5. decembra 1948. Na njem je bilo 450 učencev. Decembra 1948 pa je bil organiziran še enomesečni tečaj v nekdanjih barakah vojnih ujetnikov pod Rožnikom v Ljubljani, ki se ga je udeležilo 56 učencev.

Vsi trije tečaji so bili povsem vojaško organizirani. Program je obsegal 639 učnih ur; od tega je bilo 447 ur vojaških predmetov, 92 ur strokovnih in 100 ur idejnopolične vzgoje. Zaradi pregrobnih odnosov do tečajnikov in do starešin je bilo vodstvo begunjske šole novembra 1949 odstranjeno, vodja šole pa je bil obsojen na zaporno kazen.

Kako je bilo s temi fanti, ki so prvi služili vojaški rok v milici? Še preden so odslužili ta rok, jih je 1245 odpovedalo službo in so morali v JLA na doslužitev kadrovskega roka. Po odslužitvi tega roka v milici jih je modro uniformo sleklo še 150. Kot vzrok so navedli prenaporno in slabo plačano službo. Leta 1950 so v milici prenehali sprejemati te fante (Izobraževanje članov varnostne službe, 1964, str. 21, 22, 23, 24, 64, 65, 71, 74 in 98).

6 Vojaška vzgoja v rednih miličniških šolah

Za tiste fante in može, ki so vstopili v milico po odsluženem kadrovskem roku v JLA, je vodstvo slovenske milice organiziralo redne oblike šolanja. Najprej so bili izvedeni tečaji po tedanjih okrožjih. Že 22. junija 1945 pa je v nekdanji Krekovi gospodinjski šoli v Šiški začela delovati republiška šola narodne milice. Slovenski program je določal tudi vojaške predmete. Jeseni 1947 je program določila glavna uprava narodne milice v zveznem notranjem ministrstvu. Miličniška šola je trajala tri mesece in je obsegala splošne predmete (12 odstotkov učnih ur), ideološko politično vzgojo (9 odstotkov ur), strokovne predmete (48 odstotkov ur) in vojaško vzgojo (31 odstotkov ur). Slednja je obsegala vojaško taktiko, oborožitev in streljanje, postrojevalni pravilnik, vojno topografijo in fizikulturo. Ta šola je delovala do 28. decembra 1948, na začetku leta 1949 pa se je preselila iz Ljubljane v Begunje, od tam sredi junija 1952 v Gornji Logatec, potem pa se je na začetku oktobra 1953 za stalno naselila v Tacnu. Po zveznem programu te šole je bilo leta 1953 za splošne predmete namenjeno 215 ur pouka, za vojaške 226 ur, za strokovne 355 ur in za politično vzgojo 70 ur (*Izobraževanje članov varnostne službe*, 1964, str. 34, 39, 41, 76, 80, 81 in 82).

Od leta 1952 je Slovenija sama sprejemala predpise o strokovnem šolstvu organov za notranje zadeve. Najprej je bila leta 1952 to nižja šola ministrstva, naslednje leto šola državnega sekretariata za notranje zadeve, leta 1960 srednja strokovna šola za notranje zadeve in leta 1965 strokovna šola za notranje zadeve. Že kmalu je predmetnik vseboval z vojaškega področja le oborožitev s streljanjem.

Konec leta 1948 je zvezna uredba določila, da se v celotni državi uvede protiletalska zaščita, ki so ji skrajšano rekli PAZ. Neposredno vodstvo te nove obrambne sestavine je padlo na republiško notranje ministrstvo, in sicer prek odsekov za notranje zadeve v nižjih upravnih enotah po Sloveniji. Obvezniki PAZ so bili vsi državljani v starosti od 16 do 55 let. Izjema so bili zaposleni v oboroženih silah in milici, tujci in nosečnice oziroma porodnice. Delo je bilo neplačano, obvezniki pa so dobili brezplačno hrano in oskrbo (*Uredba o organizaciji protiletalske zaščitne službe*, 1948, člen 3). Milica je pomagala pri vzpostavljanju te službe in najprej jo je bilo treba seznaniti s to uredbo in izvedbenimi akti. Zaradi tega je bila po napotkih iz Beograda sredi leta 1949 v predmetnik miličniških šol uvedena protiletalska in protikemična zaščita (*Izobraževanje članov varnostne službe*, 1974, str. 75). Pozneje je ta predmet nadomestila civilna zaščita.

Miličniki so bili tedaj vojaške osebe in tudi zanje je veljal Zakon o vojaških kaznivih dejanjih. Ta je vseboval 37 dejanj te vrste in je veljal od 10. januarja 1949 do 1. julija 1951, ko je bil uveljavljen kazenski zakonik. Disciplinske prestopke pa je

za milico urejal drug predpis in ne Zakon o vojaških disciplinskih sodiščih iz leta 1948.

Vojaški del pouka v miličniških šolah je potekal v samih šolskih prostorih ali v bližini, kamor so gojenci odhajali na vaje. Take prostore so poiskali starešine v vodstvu šol. Postopoma se je tacenska šola usmerila v vas Otave, kjer so izvajali pouk vojaške in miličniške taktike. Ta vas je bila prvo vadbeno središče milice.

7 Vojaški rok v milici: drugič

Spomladi 1967 je Slovenija sprejela svoj prvi Zakon o notranjih zadevah, ki je med drugim določil, da je v strokovni šoli za notranje zadeve kadetski oddelek. Vanj so se jeseni 1967 vpisali fantje po uspešno končani osnovni šoli, če so izpolnjevali tudi druge pogoje. Šolanje je trajalo tri leta. Oddelek je imel naravo šole druge stopnje, se pravi popolne srednje šole. Po končanem šolanju so absolventi morali ostati v milici najmanj šest let. Vse programe šol je potrjeval republiški sekretar za notranje zadeve. Dve leti pozneje je zvezni zakon o vojaški dolžnosti določil, da se šolanje v miličniških šolah, ki traja najmanj tri leta, šteje za ureditev obveznosti vojaškega roka (*Zakon o vojaški obveznosti*, 1969, člen 45). V program šole so bili vključeni določeni vojaški predmeti. Prvi predmetnik in učni načrt kadetnice s konca leta 1970 je za vojaško snov predvidel 459 ur pouka v učilnicah in na terenu, kar je pomenilo 11,33 odstotka vseh učnih vsebin. Vojaška snov je obsegala topografijo, oborožitev s streljanjem, zborovni pouk, splošne predpise o JLA in vojaško taktiko (*Predmetnik in učni načrt*, 1970, str. 100–121). Nadzor nad izvajanjem vojaških vsebin je dobila glavna inšpekcija JLA (GINA). Od tedaj so v šoli poznali dvojno taktiko, in sicer miličniško in vojaško. Kadeti so ju opravili na terenskem usposabljanju ob koncu šolskega leta. Usposabljanje je potekalo v vadbemem središču na Ugarju pri Ribnici, ki je leta 1968 nadomestilo tako središče na Otavah. Tako imenovana sklepna vaja je od leta 1983 potekala vsako leto v drugem kraju Slovenije.

8 Enota za obrambne priprave v vodstvu milice

V vodstvu slovenske milice, ki je imelo zelo različna imena, od uprave narodne milice ter komande in inšpektorata milice do uprave milice, je bila ves čas organizacijska enota, ki je skrbela za obrambne priprave milice. Za celovit prikaz te enote tu ni dovolj prostora, zato jo bom predstavil le v nekaterih obdobjih njenega razvoja.

Leta 1959 je bila organiziranost Državnega sekretariata za notranje zadeve LRS prvič in zadnjič objavljena v Uradnem

listu (Uredba o organizaciji in delu DSNZ LRS, 1959, člena 31 in 32). V upravi ljudske milice sta bila dva oddelka, in sicer organizacijski in operativni, ki sta oba skrbela tudi za obrambne priprave milice.

Leta 1984 je republiški sekretar izdal nov akt o organizaciji in delu tega sekretariata. Za Upravo milice, ki je vodila slovensko milico, je bilo med drugim zapisano, da »*organizira in vodi priprave za delovanje milice v izrednih razmerah, neposredni vojni nevarnosti in vojni ter nadzoruje izvajanje teh priprav v enotah milice*« (Pravilnik o organizaciji in delu RSNZ, 1984, člen 17). Te naloge so pripadale Samostojnemu sektorju za izredne razmere in obrambne priprave, ki je bil notranja organizacijska enota Uprave milice.

Na vseh trinajstih upravah za notranje zadeve je bil inšpektorat milice kot notranja organizacijska enota teh uprav; med njegovimi nalogami je bilo organiziranje in vodenje priprav za delovanje postaj in oddelkov milice za delovanje v izrednih razmerah, neposredni vojni nevarnosti in vojni. To je pripadalo inšpektorju za vojne enote milice, posebno enote milice, in obrambni načrt (skrajšano smo rekli in pisali VEM, PEM in ON).

Notranja organizacijska enota Izobraževalnega centra organov za notranje zadeve s sedežem v Tacnu je bil Center za usposabljanje posebnih in vojnih enot organov za notranje zadeve, ki je od začetka leta 1976 deloval na Jasnici pri Kočevju.

9 Obrambne priprave v enotah milice

Ves čas so ustrezne obrambne priprave potekale tudi v enotah milice. Te so določali sprva v Beogradu in nato v Ljubljani. To je pomenilo predelavo nekaterih obrambnih vsebin in hkrati ustrezno obrambno organiziranje milice. Na pokrajinski ravni je to usklajeval eden od starešin milice, na republiški ravni pa skupina starešin. Ta organiziranost se je spreminjala in postopoma izgubljala vojaško naravo. Ob raznih vojaških dogodkih v Evropi, ki so pomenili nevarnost tudi za našo državo, se je to delo še pospešilo.

Ko so 21. avgusta 1968 sile Varšavskega pakta posredovale na Češkoslovaškem, je milica takoj oblikovala svoje obrambne enote. Ni bilo izključeno, da bi prišlo do posega tudi pri nas. Enote milice so bile organizirane povsem po vojaško. Sam sem bil imenovan za komandirja notranjske čete, kamor je spadalo moštvo postaj milice Vrhnika, Logatec in Cerknica. Milica na območju Uprave javne varnosti v Ljubljani je oblikovala svojo brigado, ki ji je poveljeval Andrej Šturm, šef službe milice na tej upravi. Spominjam se, da smo po enotah razvozili težko pehotno orožje in posebno pozornost posvetili logaškemu

polju, kjer bi utegnilo priti do zračnega desanta. Notranjska četa se je nato vključila v Dolomitski bataljon, ki je vključeval še milico s postaj milice Vič in Šiška.

Taka vojaška obrambna formacija milice je veljala slabo desetletje, nato pa je po letu 1976 prišlo do temeljito novega pogleda na vlogo milice v vojni in ob okupaciji. Temeljna pozornost je bila dana tako imenovanemu prostorskemu oddelku milice, ki bi med vojno in okupacijo opravljal svoje naloge na delu postajnega okoliša, ujemajočega se z okolišem ene ali več krajevnih skupnosti. Med drugim bi skrbel za čim bolj neprekinjeno delovanje naših oblastnih organov na občinski in krajevni ravni. V moštvo so bili vključeni tudi rezervni miličniki, pripadniki vojnih enot milice (VEM).

10 Šolanje na vojaških akademijah

Bržkone je tudi (ali zlasti) akcija Raduša poleti leta 1972 pripomogla k temu, da sta se zvezni sekretariat za ljudsko obrambo in zvezni sekretariat za notranje zadeve dogovorila o možnostih šolanja miličnikov na vojaških akademijah JLA. V omenjeni akciji je šlo za vdor skupine ustaških teroristov v našo državo in spopad z njo v osrčju Bosne in Hercegovine. Taka možnost šolanja je bila dana vsem republikam in obema pokrajinama.

Vodstvo slovenske milice je to možnost sprejelo z veseljem in do poletja 1991 je v vojaških akademijah končalo šolanje 36 naših miličnikov. Za to so izbrali tiste, ki so se izkazali kot dobri učenci v kadetski šoli za miličnike in se potem izkazali v praktičnem opravljanju službe v enoti milice. Med šolanjem na akademiji so jih občasno obiskovali inšpektorji iz Uprave milice Republiškega sekretariata za notranje zadeve Slovenije. Šolali so se večinoma na vojaški akademiji kopenske vojske.

Ko so se miličniki vrnili iz vojaške akademije, so bili razporejeni na starešinske dolžnosti, in sicer so postali ali učitelji predmeta obramba in zaščita v kadetnici ali predavatelji miličniške taktike v omenjenem trenajznetnem centru na Jasnici ali pa inšpektorji za vojne in posebne enote milice ter obrambni načrt. Postali so torej nosilci vojaškega usposabljanja kadetov, taktičnega urjenja aktivnih in rezervnih miličnikov na Jasnici ali načrtovalci obrambnih ukrepov v milici.

Ko se je Slovenija pripravljala na razglasitev svoje samostojnosti in neodvisnosti, so ti in drugi starešine posvečali posebno pozornost tudi čistemu vojaškemu urjenju posebnih enot milice po posameznih upravah za notranje zadeve.

Ta odločitev vodstva naše milice o šolanju na vojaških akademijah se je dobro obnesla med posegom enot JLA v

Sloveniji poleti 1991. Ti inšpektorji so namreč dobro poznali taktiko JLA in njeno logistiko.

11 Podatki iz akcije Zeta

Jugoslovanska ljudska armada je svoje objekte varovala po svojih napotkih. Šlo je za fizično in protiobveščevalno varovanje. Sčasoma so opredelili vojaške in druge objekte, ki so jih ocenili kot posebno pomembne za obrambo države. V njihovo varovanje so vključili tudi organe za notranje zadeve, tako SDV kot milico. Tem nalogam so dali skrivno ime akcija Zeta. Republiški sekretar za notranje zadeve Slovenije je izdal navodila, kako izvajati te naloge. Zadnje tako navodilo je bilo izdano leta 1976.

Postaja milice s splošnim delovnim področjem je morala za vsak tak objekt nastaviti dosje in izdelati operativni načrt zaščite objekta. To je storila v sodelovanju s SDV in vojaško varnostno službo. Načrt je vseboval osem prilog, od skice zemljišča, na katerem je stal objekt, do seznama oseb, ki so prebivale v bližini tega objekta. Načrt in priloge so bili izdelani v štirih izvodih, od katerih je enega hranil komandir postaje milice, drugega center SDV, tretjega vojaška varnostna služba in četrtega predstojnik objekta.

To navodilo je torej utrdilo konkretno sodelovanje milice z JLA. Prihajalo je do osebnih stikov med starešinami in ogleddov teh objektov. Na ta način se je v dosjeju nabiralo gradivo, ki je vsebovalo podatke o vsakem od teh objektov. To so bile vojašnice, skladišča orožja, opreme in goriva, centri za zveze itd. Nihče ni niti pomislil, da bodo taki podatki lahko nekoč neposredno koristili le eni strani.

Ko je poleti 1991 izbruhnil oboroženi spopad med JLA na eni strani ter slovenskimi obrambnimi silami in milico na drugi strani, je ta druga stran vedela marsikaj o teh vojaških objektih. To je bilo mogoče uporabiti in tu se je pokazala prednost milice pred JLA.

12 Milica pri obrambi Slovenije

Nova slovenska vlada, izvoljena na demokratičnih večstrankarskih volitvah, je takoj, ko je 16. maja 1990 prevzela oblast, doživela resne vojaške grožnje zveznih oblasti oziroma iz Beograda. Že v naslednjih dveh dneh je prišlo do razoroževanja delov slovenske teritorialne obrambe, in naša republika je imela zgolj svojo milico in narodno zaščito. Začele so se skrivne priprave na oblikovanje lastnih obrambnih sil, ki so potekale hkrati s skrivnim vračanjem orožja v skrivna skladišča in pod nadzorom slovenske oblasti.

Tu je milica igrala pomembno vlogo, saj je dala na razpolago svojo opremo in tudi ljudi. Druge take organizacije tedaj pri nas ni bilo. Milica je ravnala tako, kot je predvideval 127. člen Zakona o ljudski obrambi iz leta 1982 glede vloge milice ob izrednih in vojnih razmerah. Postopoma je bila izoblikovana skrivna obrambna sila, sestavljena iz pripadnikov teritorialne obrambe in milice (posebna enota milice, PEM, in vojne enote milice, VEM). Dobila je ime Manevrska struktura narodne zaščite, kar sta omogočala že omenjeni Zakon o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti iz leta 1982 ter na njegovi podlagi izdani Pravilnik o narodni zaščiti (Pravilnik o narodni zaščiti, člen 23). Ta struktura je bila tedaj, v poletnih mesecih leta 1990, edina realna sila, ki bi lahko branila slovensko osamosvajanje.

Ko je vojaški del te zaščite na začetku oktobra 1990 postal zakonita sila (Slovenska TO) v rokah slovenskih oblasti, je milica še naprej izvajala ukrepe za zaščito slovenskih prizadevanj. Pri tem je tesno sodelovala z novo, slovensko teritorialno obrambo in nadaljevale so se vezi, spletene v poletnem času skrivne narodne zaščite.

Ko je po razglasitvi slovenske samostojnosti in neodvisnosti prišlo do oboroženega posega JLA, sta milica in teritorialna obramba skupno branili domovino in uspeli onemogočiti pokoritev Slovenije zveznim oblastem. Pomagali so tudi drugi delavci organov za notranje zadeve, zlasti kriminalistična služba. Svoj del nalog je opravila tudi stara, druga, in nova, tretja narodna zaščita, ki jo je opredelil slovenski obrambni zakon iz aprila 1991.

13 Vojaški rok v policiji: tretjič

Neposredno pred razglasitvijo samostojnosti je slovenska skupščina sprejela obrambni zakon. Ta je med drugim določil, da se v vojni lahko uporabijo za izvršitev nekaterih bojnih nalog tudi enote organov za notranje zadeve, če razmere to zahtevajo (Zakon o obrambi in zaščiti, 1991, člen 43). To določilo je bilo zelo podobno določilu slovenskega obrambnega zakona iz leta 1982.

Slovenija je malo pred razglasitvijo svoje neodvisnosti sprejela tudi zakon, ki je urejal vojaško dolžnost (Zakon o vojaški dolžnosti, 1991, členi 22, 23, 24 in 51). Ta dolžnost je trajala le sedem mesecev. Prvič je bila v tem predpisu dana možnost, da se ta rok odsluži tudi v organih za notranje zadeve, in sicer za opravljanje nalog v njihovem rezervnem sestavu. Ta je bil sestavljen iz dveh delov: prvi del je obsegal temeljno usposabljanje v učnih centrih organov za notranje zadeve, drugi del pa usposabljanje v enotah teh organov. To je bilo v celoti prepuščeno republiškem sekretariatu za notranje zadeve.

Po odsluženem vojaškem roku so fantje postali rezervni pripadniki teh organov, njihove naloge pa je določal republiški sekretar za notranje zadeve. Ta zakon je tudi določil, da se je šolanje na šoli za notranje zadeve, ki je trajalo najmanj dve leti, štelo kot opravljen vojaški rok.

Jeseni 1991 so se na upravi milice RSNZ začele priprave na izvedbo gornjih določb Zakona o vojaški dolžnosti. Potrebovali smo miličnike za varovanje južne meje. Izdelana sta bila program in učni načrt za trimesečno usposabljanje v učnem središču milice, nato pa še za trimesečno praktično delovanje v enotah milice. Največjo težavo je pomenilo iskanje ustreznih prostorov za učno središče milice. Ko je bilo nato to gradivo 18. decembra 1991 poslano republiškem sekretarju za notranje zadeve, je bilo v spremnem dopisu navedenih nekaj zagat, povezanih s to zamisljivo. Opozorilo se je nanašalo zlasti na vlogo milice v vojni, saj je bila na eni strani omenjena evropska deklaracija o policiji iz leta 1979, na drugi strani pa določbe Zakona o obrambi in zaščiti ter Zakona o vojaški dolžnosti. Hkrati smo v vodstvu milice predlagali, naj se število rezervnih miličnikov zmanjša na 1500 do največ 2000, in ti bi v primeru vpoklica Posebne enote milice v enotah nadomestili aktivne može postave. Potemtakem smo računali, da bi vojaški rok v milici odslužilo do 2000 mladincev.

Celoten projekt je minister Igor Bavčar potrdil 3. novembra 1992. Usposabljanje v Tacnu bo trajalo tri mesece, enako v enotah milice, zadnji mesec pa bodo gojenci poslani na južno mejo, da bodo pomagali pri varovanju.

Predvideli smo, da bi to delo v celoti vodil inšpektor milice Stanislav Pavletič, Istran, ki je k nam v milico prišel iz JLA in je stanoval v Kranju. Ta projekt je pomenil velik korak naprej v usposabljanju rezervnih miličnikov, saj so se ti dotlej usposabljali na dvotedenskih tečajih. Usposabljanje prvih 40 fantov se je začelo 22. aprila 1993 v tacenski šoli. Druga skupina je štela že 100 tečajnikov (Čelik, Na južni straži, 1994, str. 44–47). Opravljenih je bilo osem takih tečajev, praviloma dva v istem letu. Ko je vodja Stanislav Pavletič umrl, je njegovo delo nadaljeval in končal Milan Klemenčič iz Kranja.

14 Evropska izjava o policiji

Ob koncu tega razmišljanja je treba navesti še, kaj so o tej problematiki leta 1979 menili evropski parlamentarci. To so bila prva tovrstna stališča, ki so zanimiva tudi danes.

Skupščina Sveta Evrope (danes parlamentarna skupščina SE) je leta 1974 dala pobudo, naj se sprejme kodeks policijske deontologije. Pri izdelavi osnutka je nato sodelovalo tudi več nevladnih mednarodnih organizacij, med njimi Mednarodno

policijsko združenje (IPA), Mednarodna unija policijskih sindikatov in Mednarodno združenje višjih policijskih funkcionarjev. Nato je maja 1979 Svet Evrope sprejel *Deklaracijo o policiji*, poleg nje pa še resolucijo št. 690, povezano s to deklaracijo.

Deklaracija ima tri poglavja, označena s črkami A, B in C. Prvo poglavje ima 16 točk in obsega deontologijo, torej etiko, ki naj bi veljala za vse osebe, ki izvajajo policijsko vlogo, tudi za tajne službe, vojaško policijo, oborožene sile ali milico. Drugo poglavje je statut policije in obsega 11 točk, ki govorijo o vstopanju v policijo, izobraževanju, združevanju in disciplinski odgovornosti policistov. Za nas je najpomembnejše tretje poglavje, ki določa vlogo policije med vojno, okupacijo in med drugimi izrednimi razmerami. To poglavje ne velja za vojaško policijo. Na kratko bom prikazal vsebino tega poglavja.

Med vojno in sovražno okupacijo mora policist še naprej izvajati svoje naloge pri zaščiti oseb in premoženja v interesu civilnega prebivalstva. Ne sme imeti statusa »borca«. Določbe tretje ženevske konvencije z dne 12. avgusta 1949 o ravnanju z vojnimi ujetniki za policista ne veljajo (C. 1), veljajo pa zanj določbe četrte ženevske konvencije z dne 12. avgusta 1949 o zaščiti civilnih oseb med vojno (C. 2). Zasedbena oblast policistom ne sme nalagati nalog, ki niso zaščita oseb in premoženja oziroma niso zajete v točki C. 1 (C. 3). Policist med okupacijo ne sme sodelovati v pregonu članov uporniških gibanj ali sodelovati v ukrepih za vključevanje prebivalstva v vojaške namene ter za varovanje vojaških objektov (C. 4). Če med okupacijo zapusti to službo, ker ni hotel izvajati nezakonitih ukazov okupatorjev, mora biti po osvoboditvi ponovno sprejet v službo, kot da bi bil v njej ves čas (C. 5). Če je med okupacijo izpolnil ukaz pristojne oblasti, katerega vsebina je spadala v pristojnost policije, zaradi tega ne more biti kazensko ali disciplinsko preganjan (C. 6). Zasedbena oblast ne sme disciplinsko ali sodno ukrepati zoper policista, ki je pred okupacijo izpolnil ukaze pristojne oblasti (C. 7).

15 Sklep

Ta izjava o policiji je očitno slonela na izkušnjah zlasti iz druge svetovne vojne, ko je bilo precej držav v Evropi okupiranih in so se tamkajšnje varnostne sile znašle pred vprašanjem, kako delovati v novih okoliščinah. Pred tako zagato so se znašli leta 1941 tudi naši orožniki in policijski stražniki. Ta deklaracija naj bi bila zanje napotek za delovanje v vseh varnostnih razmerah, posebej ob morebitni novi vojni ali okupaciji. Seveda gre le za izjavo, ki je moralne narave in ne mednarodna pogodba, ki bi jo bilo treba spoštovati.

Celotno besedilo tega dokumenta je bilo objavljeno konec leta 1991 v naši strokovni reviji (*Varnost, Policijska etika*, 1992,

str. 7–8). Tam so bili v tem letu in naslednjih objavljeni še drugi nacionalni in mednarodni etični kodeksi policije, ki pa niso vsebovali določb o vlogi policije med vojno ali med okupacijo. Enako velja za prvi slovenski kodeks policijske etike iz novembra 1992 ter za nov kodeks, sprejet 9. oktobra 2008.

Slovenija tedaj, ko so sprejemali omenjeno deklaracijo, ni bila članica Sveta Evrope, saj je bila del Jugoslavije. Te izjave miličniki nismo poznali, kaj šele da bi jo sprejemali za svojo. Med pripravami za slovensko samostojnost, ob njeni razglasitvi in po njej je milica odigrala tudi pomembno obrambno vlogo. Branila je prizadevanja slovenske oblasti po odleptitvi od države, ki je postajala vse bolj nelegitimna, in za oklic neodvisne države. Prav iz takih nalog je bil pozneje razglašen dan slovenske policije, 27. junij, kot spomin na dogajanje med osamosvojitveno vojno leta 1991.

Literatura

1. Cerkvenik in dr. (1964). Izobraževanje članov varnostne službe v Sloveniji. Ljubljana: Srednja strokovna šola za notranje zadeve.
2. Čelik, P. (1994). **Na južni straži**. Ljubljana, Enotnost.
3. Čelik, P. (2001). **Slovenski orožniki 1918–1941**. Ljubljana, Borec.
4. Čelik, P. (2005). **Orožništvo na Kranjskem 1850–1918**. Ljubljana, Zveza zgodovinskih društev Slovenije.
5. Dogovor z dne 29. julija 1899 za mirno reševanje mednarodnih sporov, **Državni zakonik za kraljevine in dežele, v državnem zboru zastopane**, št. 68/13, z dne 5. septembra 1913.
6. Medvešek, M. (2011). Revolucionarno leto 2011, **Reporter**, št. 6, str. 60–63.
7. Policijska etika. (1991). **Varnost**, št. 12, str. 7–8.
8. Postava od 26. februarja 1876, o c.-kr. žandarstvu za kraljevine in dežele, zastopane v državnem zboru. **Državni zakonik za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane (DZ)**, št. 7/76, z dne 29. februarja.
9. Pravilnik o organiziranju, aktiviranju in opravljanju nalog ter o oznakah in oborožitvi narodne zaščite. **Uradni list SRS**, št. 29/83, z dne 26. avgusta 1983.
10. **Pravilnik o organizaciji in delu RSNZ**. (1984). Ljubljana. RSNZ SRS.
11. **Predmetnik in učni načrt Strokovne šole za notranje zadeve, odsek za miličnike kadete**. (1970). Ljubljana, Strokovna šola za notranje zadeve.
12. Uredba o formaciji, opremi, področju, dolžnostih in pouku orožništva. (1919). **Uradni list Deželne vlade za Slovenijo**, št. 184/19, z dne 27. decembra 1919.
13. Uredba o organizaciji protiletalske zaščitne službe. (1948). **Uradni list FLRJ**, št. 110/48, z dne 22. decembra.
14. Uredba o organizaciji in delu Državnega sekretariata za notranje zadeve LRS. (1959). **Uradni list LRS**, št. 10/59, z dne 2. aprila.
15. **Vojna enciklopedija**, 9. knjiga, druga izdaja. (1975). Beograd, Vojnoizdavački zavod.
16. Začasna organska postava žandarmerije v avstrijskem cesarstvu. (1850). **Občni državni zakonik in vladni list Avstrijskega cesarstva**, št. 12/50, z dne 23. marca.
17. Zakon z dne 25. decembra 1894. I. o žandarstvu v kraljevinah in deželah, zastopanih v državnem zboru, **DZ**, št. 1/95, z dne 1. januarja 1895.
18. Zakon o ljudski obrambi. (1974). **Uradni list SFRJ**, št. 22/74, z dne 4. maja.
19. Zakon o ljudski obrambi. (1976). **Uradni list SRS**, št. 23/76, z dne 11. oktobra.
20. Zakon o narodni milici. (1946). **Uradni list FLRJ**, št. 101/46, z dne 17. decembra.
21. Zakon o notranjih zadevah. (1967). **Uradni list SRS**, št. 13/67, z dne 6. aprila.
22. Zakon o notranjih zadevah. (1972). **Uradni list SRS**, št. 47/72, z dne 16. novembra.
23. Zakon o notranjih zadevah. (1980). **Uradni list SRS**, št. 28/80, z dne 17. novembra.
24. Zakon o obrambi in zaščiti. (1991). **Uradni list RS**, št. 15/91, z dne 6. aprila.
25. Zakon o orožništvu. (1922). **Uradni list Pokrajinske uprave za Slovenijo**, št. 43/22, z dne 27. aprila.
26. Zakon o policiji. (1998). **Uradni list RS**, št. 49/98, z dne 3. julija 1998; popravek v Uradnem listu RS, št. 66/98, z dne 1. oktobra.
27. Zakon o splošnem ljudskem odporu. (1971). **Uradni list SRS**, št. 28/71, z dne 28. julija.
28. Zakon o splošni ljudski obrambi. (1982). **Uradni list SFRJ**, št. 21/82, z dne 23. aprila.
29. Zakon o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti. (1982). **Uradni list SRS**, št. 35/82, z dne 11. oktobra.
30. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o notranjih zadevah. (1976). **Uradni list SRS**, št. 23/76, z dne 11. oktobra.
31. Zakon o vojaški dolžnosti. (1991). **Uradni list RS**, št. 18/91, z dne 27. aprila.
32. Zakon o vojaški obveznosti. (1969). **Uradni list SFRJ**, št. 8/69, z dne 19. februarja.
33. Zakon o vojaških kaznivih dejanjih. (1948). **Uradni list FLRJ**, št. 107/48, z dne 11. decembra.
34. Zakon o žandarmeriji (orožništvu). (1930). **Sl. list kraljevske banke uprave Dravske banovine**, št. 43/30, z dne 12. decembra.